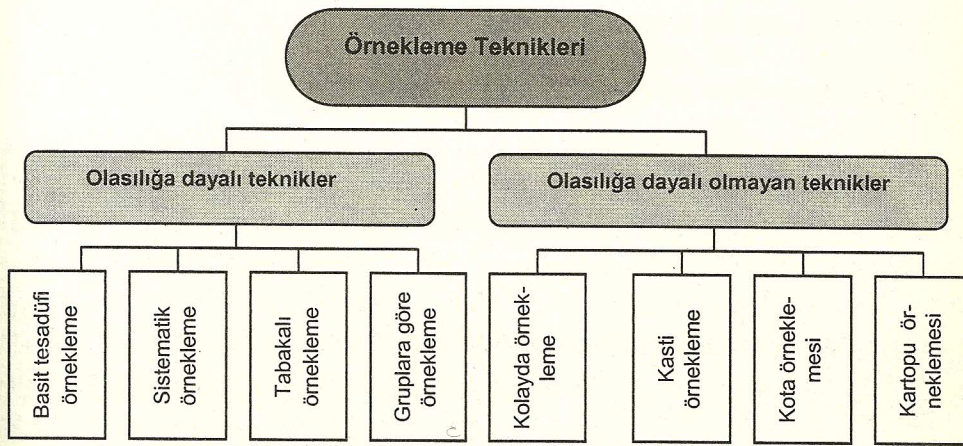

Olasılığa dayalı olmayan örneklemede ise, evrende yer alan bazı elemanların örnekte yer alma şansları diğer elemanlardan daha yüksektir veya düşüktür (şanslar eşit değildir). Bu sebepten bu yönteme 'yargısal örnekleme' de denmektedir. Örnek kütlenin oluşturulabilmesi için, evrendeki bütün elemanların yazılı olduğu liste anlamına gelen bir örnekleme çerçevesine sahip olmak gerekir.

ÖRNEKLEME TEKNİKLERİ

Yukarıda da belirtildiği üzere örnekleme tekniklerini genel olarak iki kategoriye ayırmak mümkündür. Birinci grup teknikler olasılığa dayalı olan örnekleme teknikleridir. İkinci grup ise olasılığa bağlı olmayan tekniklerdir.

OLASILIĞA DAYALI ÖRNEKLEME YÖNTEMLERİ

Basit Tesadüfi Örneklemeye

Tanımlanan evrendeki her elemanın, "eşit" ve "bağımsız" seçilme şansına sahip olmasıdır. Yani, her eleman eşit seçilme şansına sahip olmalı ve aynı zamanda birisinin seçilmesi, diğerinin seçilmesine kesinlikle engel olmamalı, etki etmemelidir. (Örnek: Evrenimiz 1000

öğretmen olsun. Örnek büyüklüğü 200 olsun. 1.000 öğretmenin adlarını bir torbaya koyarak rasgele 200 tanesinin seçilmesi). Veya örnekleme çerçevesinden belirlenen sayıda ismin gözler kapatılarak seçilmesi bir başka yöntem olabilir. Yine bilgisayar ortamına aktarılan evrenden uygun sayıda deneğin bilgisayara verilen 'rasgele seç' komutuyla belirlenmesi mümkündür. İdeal örnekleme tekniğidir.

Tesadüfi örnekleme tekniğinin en önemli sakıncası, iyi bir örnekleme çerçevesine ihtiyaç duymasıdır. Bazı evrenler için (işletmeler, okullar, sendikalar gibi) böyle bir çerçeveye sahip olmak mümkündür. Ancak şehirler veya ülkelerde yaşayanların evreni oluşturmaları durumunda, böyle bir örnekleme çerçevesini oluşturmak imkansız gibidir. Ayrıca çerçeveye sahip olursa bile coğrafi dağılım, araştırmanın uygulanabilirliğini neredeyse imkansız hale getirir.

Tabakalı (Zümrelere Göre) Örnekleme

Belli bir değişken dikkate alınarak, bu değişkene ilişkin evrende var olan özelliklerin örnekte de aynı oranda temsil edilmesidir. Bu değişkenin cinsiyet olduğunu varsayarsak ve yukarıdaki örneği kullanırsak şöyle bir tablo karşımıza çıkar: Örneği oluştururken dikkate alınacak değişken cinsiyet. Evren 3500'ü erkek, 1500 bayan olmak üzere toplam 5.000 polisten oluşmakta. Belirlenen örnek büyüklüğü 2.000 polis. Evrenin % 70'i erkek, 30'u bayan. Bu durumda örneğin de aynı oranları yansıtması için 1.400 bay ve 600 bayan polisten oluşturulması gerekir. Bunun için evrendeki kişiler cinsiyetlerine göre iki kümede toplanırlar. Erkeklerin yer aldığı ve 3500 polisten oluşan kümeden tesadüfi örnekleme yoluyla 1400, bayanların yer aldığı kümeden ise 600 kişi seçilerek örnek elde edilmiş olur.

Özellikle belli değişkenlerin öne çıktığı çalışmalarda bu yöntem yararlıdır. Örneğin, belli bir bölgede yaşayanların oy verme eğilimleri belirlenmek isteniyorsa yaşa dayalı bir zümreleme, örnek kütle evreni temsil gücünü artıracaktır. Zira yaş ile desteklenen siyasi görüş arasında ilişki olduğuna dair çalışmalar mevcuttur. Zümreleri

oluştururken birden fazla değişkeni (yaş, iş durumu ve eğitim seviyesi gibi) aynı anda dikkate almak mümkündür.

Kümelere Göre Örneklem

Elemanların değil de grupların tesadüfi seçildikleri örneklem türüdür. Grubun bir üyesi olabilmek için ortak bir özelliğe sahip olmak gerekir. Örnek olarak coğrafi bölgeler, şehirler, banka şubeleri, sınıflar, departmanlar, hastaneler, işletmeler vs. genel olarak diğer fiziki mahaller düşünülebilir. Zaman ve para tasarrufu açısından yararlı bir yöntemdir. (Örnek: Polis Emniyet Müdürlükleri, 5000 polis, 2.000 kişi örnek, İl Emniyet Müdürlüklerinde ortalama polis sayısı 400, o halde 5 il emniyet müdürlüğünü rasgele seçmek yeterli olur).

Sistemantik Örneklem

Sistemantik örneklem elemanların her birinin K' inci adlardan seçildiği ve bu adların hepsinin bir liste oluşturduğu bir örneklem türüdür. (Örnek: Polis sayısı 5.000 örnek kütle, $1.000 \cdot 5000/1.000 = 5$ $K=5$ yani 5 ve katlarına tesadüf eden her polis örneğe dahil edilecektir.

OLASILIĞA DAYALI OLMAYAN (ÖNYARGILI) ÖRNEKLEME

Yukarıda tartışılan bütün örneklem yöntemlerinin ortak özelliği, deneklerin rasgele seçilmelerini öngörmeleriydi. Rasgeleliğin temelinde yatan mantık ise, evrende yer alan her unsurun örnekte de yer alabileceği varsayımdır. Oysa bazı pazarlama araştırmalarında ve örnek olay çalışmalarında bu mümkün olmayabilir. Araştırmacı için 'sübjektif yargısını' kullanmaktan başka çarenin kalmadığı durumlar da vardır. Olasılığa dayalı olmayan örneklem tekniği araştırmacıya, kendi yargısına güvenerek oluşturacağı bir dizi alternatif örneklem teknikleri sunar.

Araştırmacının belirlediği araştırma soruları da olasılığa dayalı olmayan örneklemeyi gerektirebilir. Araştırma soruları araştır-

macının derinlemesine mülakat tekniğini kullanarak, birkaç veya bir kişiyle görüşerek cevap bulunabileceği nitelikte olabilirler. Özellikle araştırmanın 'örnek olaya özel' olarak tasarlandığı ve sonuçları genelleme kaygısının olmadığı durumlarda bu yöntem kullanılır. Başlıca olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemleri şunlardır:

Kolayda Örnekleme

Oldukça yaygın olarak kullanılan bu teknikte esas, ankete cevap veren herkesin örneğe dahil edilmesidir. En kolay bulunan denek en ideal olanıdır. Denek bulma işlemi arzu edilen örnek büyüklüğüne ulaşıncaya kadar devam eder. Televizyonların düzenlediği 'telefon anketleri' buna örnektir. İnternet ortamında gerçekleştirilen ve giderek yaygınlaşan anketlerde de bu yöntem kullanılır. Ulaşabilen ve arzu eden herkes (çoğunlukla birden çok kere) ankete katılır. Bu yöntemle en ucuz yoldan yüksek bir örnek kütle oluşturulabilir. Ancak örneğin oluşturulma yöntemi dikkate alındığında, kolay örnekleme yöntemi ile elde edilen verilerin belli şüphe ile değerlendirilmesi gereği açıktır. Örnek kütlenin evreni temsil etme gücünün çok düşük olması muhtemeldir. Bu yöntemin ideal olarak kullanılacağı yer pilot çalışmalardır. Ancak, elde edilen bulguların geneli temsil ettiğini iddia etmemek gerekir.

Kasti (Kararsal) Örnekleme

Bu teknikte, örneği oluşturan elemanlar araştırmacının araştırma problemlerine cevap bulacağına inandığı kişilerden oluşur. Yani deneklerin belirlenmesindeki ölçüt araştırmacının yargısıdır. Denekler rasgele seçilmezler. Örneğin 'Türkiye'de muhafazakar kesimin liderlerinin özellikleri' ne dair yapılacak bir çalışmada araştırmacı, muhafazakar kesimin tipik öncüleri olduğuna inandığı kişi veya kişilerle görüşerek araştırma sorularına cevap bulabilir.

Böyle bir metot kamuoyu araştırmalarında da kullanılabilir. Örneğin, bir önceki genel seçimde Türkiye genelinde oyların dağılımına çok benzer bir oy dağılımına sahip bir mahalle araştırma alanı ola-

rak belirlenebilir. Böyle bir yöntemin çok sağlıklı sonuçlar verdiğine dair örnekler vardır.

Kota Örneklemeye

Tabakalı örneklemeye yönteminin tesadüfi olmayan biçimidir. Normalde mülakatlar için kullanılan bir yöntemdir. Yine evrenin özelliklerini belirlediğine inanılan belli değişkenler dikkate alınarak, örnek kütleinin oluşturulması hedeflenir. Örneğin tüketim kalıplarının belirlendiği bir çalışmada, evrenin özelliklerinin temel belirleyicilerinden bir tanesi yaştır. Evreni oluşturan yaş grupları aynı oranda örnek kütleeye de yansıtılır. Bu durumda eğer evreni oluşturan bireylerin % 20'sinin yaşı 20-30 arasında ise ve örneğin büyüklüğü de 500 ise ($500 \cdot 0.2 = 100$) 100 kişinin yaşının 20-30 arasında olması gerekir. Bu durumda mülakat yapmakla görevlendirilen toplam 10 anketör varsa her anketörün bu yaş grubundan 10 kişi ile mülakat yapması gerekir.

Kartopu Örneklemeye

Evrenin sınırlarının ve evrene üye olanların kesin olarak belirlenemediği durumlarda kullanılan bir yöntemdir. Örneğin bir zamanlar (artık yer üstündeler ve ulaşılabilirlikleri arttı) çek-senet mafyasına ilişkin araştırma yapanlar bu yöntemi kullandılar. Kartopu örneklemeye yapmak için, her hangi bir şekilde evrene dahil birisiyle temas kurulur. Sonra temas kurulan kişinin yardımıyla bir başkasıyla, daha sonra yine aynı yolla bir başkasıyla temas kurulur. Kartopu etkisi şeklinde, zincirleme olarak örnek büyütülür.

Bu yöntemde temel problem birinci teması yapmaktır. Birinci şahısla görüşüldükten sonra kartopu etkisiyle örnek kütleeyi büyütme mümkündür. Ancak, bu yöntemin de temsil gücünün oldukça düşük olduğunu belirtmekte fayda var. Zira, birinci temas kurulan kişi genellikle kendisiyle aynı özelliklere sahip kişileri salık verecektir.